

סיקורת ספרים

הערכת מצב צבאית למול תפיסת עולם

ניתוח יסודי וחסר פשרות של יציאת צה"ל מלבנון. הניתוח מבוסס על מסמכים מקוריים של הערכות מודיעין, הערכות מצב ושיחות עם האישים המרכזיים שנטלו חלק בקבלת ההחלטות ובביצוע היציאה מלבנון.

עמוס גלבוץ, דמדומי בוקר - הסיפור האמיתי של יציאת צה"ל מלבנון, רמת השרון, המל"ם (המרכז למורשת מודיעין), 2016; 192 עמודים

אל"ם (דימ') יואב דייגי >
לשעבר ראש מחלקת ביטחון שדה ונספח צה"ל באיטליה, צ'כסלובקיה ויוון

מ

לחמת לבנון הראשונה החלה ביוני 1982. בינואר 1985 קיבלה ממשלת ישראל, בראשות שמעון פרס ושר הביטחון יצחק רבין, החלטה לצאת מרוב שטחה של לבנון ולהיערך מדרום לנהר האוולי. האזור שבין נהר האוולי וגבול ישראל לבנון כונה אזור הביטחון, וההגנה על יישובי הצפון נעשתה בשיתוף עם צבא דרום לבנון. התפיסה הייתה שזהו הפתרון האופטימלי להגן על צפון המדינה מפני החזבאללה וארגוני טרור פלסטיניים.

הלחימה העיקרית באזור הביטחון הייתה נגד החזבאללה. מיוני 1985 עד תחילת שנת 2000 היו לצה"ל 235 הרוגים (לא כולל 73 הנספים באסון המסוקים), ולצה"ל היו כ-500 הרוגים.

ב-1 במרס 1999, כחודשיים וחצי לפני הבחירות, כאשר נושא יציאת צה"ל מלבנון עמד במוקד השיח הציבורי, ויום לאחר שמפקד יק"ל, תא"ל ארז גרשטיין, נהרג ממארב של החזבאללה בלבנון, הודיע אהוד ברק כי הוא מתחייב שאם ינצח בבחירות ויקים ממשלה - יצא צה"ל מלבנון תוך שנה.

ב-6 ביולי 1999 הציג ברק את ממשלתו בפני הכנסת, והצהיר שבכוונתו להוציא את צה"ל מלבנון. הוא ציין שלאחר היציאה ייפרסו כוחות צה"ל לאורך הגבול בהסכם עם לבנון, תוך נקיטת צעדים להבטחת שלומם וביטחונם של תושבי גבול הצפון, ולהבטחת עתידם של גורמי הביטחון הלבנוניים שלחמו לצד ישראל.

ברק העדיף הסדר מדיני עם סוריה על פני הסדר עם הפלסטינים, וסבר שיש לחתור לכך שכל הסדר עם סוריה יכלול הסכם גם עם לבנון - ובכך ישים קץ לטרור שהחזבאללה הוא מחוללו העיקרי. כמו כן סבר ברק, שיש היגיון אסטרטגי-ביטחוני בהוצאת צה"ל מלבנון בכל מקרה אם לא יושג הסכם בתוך שנה.

פיקוד הצפון, בראשות אלוף גבי אשכנזי, החל לגבש רעיונות להיערכות צה"ל על קו הגבול הבין-לאומי לאחר היציאה מלבנון, עוד לפני כניסת ברק לתפקידו כראש הממשלה.

ב-14 באוקטובר 1999 הציג הרמטכ"ל לברק את השלד הראשוני של תוכנית "אופק חדש"; התוכנית כללה שתי אפשרויות: יציאת צה"ל מלבנון בהסכם, ויציאה ללא הסכם. ברק קבע שצה"ל יצא מלבנון

בהסכם, ושהיציאה תתבצע עד יולי 2000. בהמשך לאותו דיון הבהיר ברק, בשיחה בארבע עיניים עם הרמטכ"ל, רא"ל שאול מופז, כי בכוונתו להוציא את צה"ל מלבנון עד קיץ 2000, וכי הוא יעשה כל מאמץ כדי שהיציאה תהיה בהסכם, אך מופז ברמטכ"ל חייב להכין את צה"ל ליציאה מלבנון גם ללא הסכם ותחת אש. הדואליות הזאת אפיינה את כל תהליך עבודת המטה ליציאת צה"ל מלבנון - זאת בשל רצונו של ברק לשמור בסוד את התכנון ליציאה ללא הסכם (כדי לא לפגוע בסיכוי להסדר עם הסורים).

צה"ל לא הכין תוכנית פורמלית ליציאה מלבנון ללא הסכם, על אף שהאפשרות הייתה קיימת. בהערכות המודיעין, שהן הבסיס

ברק העדיף הסדר מדיני עם סוריה על פני הסדר עם הפלסטינים, וסבר שיש לחתור לכך שכל הסדר עם סוריה יכלול הסכם גם עם לבנון

להערכות המצב, הושם דגש על הסיכונים והאיומים הטמונים ביציאה מלבנון ללא הסכם. לגורמי המודיעין והתכנון לא היה ידוע היכן ייערך צה"ל - האם לאורך הגבול הבין-לאומי או שיישאר מוצבים חוזרים שולטים בשטח לבנון, אך באותו השלב הערכת המודיעין הייתה שיישאר מוצבים בלבנון, ולכן גם יימשכו הפיגועים.

ב-27 בפברואר קיימה הממשלה דיון על הנסיגה מלבנון, שבו נידונה בין היתר האפשרות של נסיגה חד-צדדית. על קיום הדיון נודע לראש אמ"ן, אלוף עמוס מלכא, מן התקשורת, והוא התקומם על כך שהתקיים בממשלה דיון בסוגיה מרכזית ורגישה ללא הצגת הנחת עבודה של המודיעין ושל עמדת צה"ל. מלכא שיגר מכתב אישי לראש הממשלה שבו הביע את זעמו על הדבר. הדיון בממשלה בנושא שמימושו הוא באחריות צה"ל התקיים בלי השתתפות נציגי צה"ל, ובסיומו קיבלה הממשלה החלטה שצה"ל ייערך על הגבול עם לבנון עד סוף יולי 2000, ויגן משם

אהוד ברק בתפקיד שר הביטחון. אהוד ברק סבר שיש היגיון אסטרטגי-ביטחוני בהוצאת צה"ל מלבנון

הדיון בממשלה בנושא שמימושו הוא באחריות צה"ל התקיים בלי השתתפות נציגי צה"ל, ובסיומו קיבלה הממשלה החלטה שצה"ל יעריך על הגבול עם לבנון עד סוף יולי 2000, ויגן משם על יישובי הצפון

על יישובי הצפון. הממשלה תפעל לכך שההיערכות האמורה תבוצע בהסכם, ונקבע שאם לא ייווצרו התנאים להיערכות צה"ל בהסכם – תקיים הממשלה דיון נוסף בנושא יישום ההיערכות. כמו כן, נקבע בהחלטת

הממשלה שיש לכבד את מחויבות ישראל לצד"ל ולגורמי הסיוע האזרחי ולפעול לחיזוק יישובי העימות.

קיום הדיון ללא השתתפות נציגי צה"ל – שהתנגד ליציאה ללא הסכם – עורר זעם במטה הכללי, ויצר מתח בין הדרג הצבאי לבין הדרג המדיני. מופז פעל להרגעת המתח הזה. לשם כך נפגש ברק ב-10 במרס 2000 עם פורום המטה הכללי. בפגישה הוא שמע את השגות האלופים ופירט את שיקוליו והערותיו:

"אנחנו פועלים בלבנון מתוך הכרח לקטוע את הדינמיקה שמושכת אותנו לשם זה 15 שנים. כאשר הכול שקט אומרים 'מה בוער, למה לצאת?' ובאשר אנחנו משלמים מחיר, באים ואומרים: 'תחת לחץ אנחנו לא דזים'. באופן פרדוקסלי, רק קביעת תאריך יעד מחייב להיערכות צה"ל מחדש בגבול עם לבנון, תאפשר להתגבר על הדינמיקה שמשתקת ומרתקת מערכות מדיניות וביטחוניות אל מקומות שמבחינה מבצעית לא נכון להיות שם. עדיף לצאת בהסכם, <

▶ אך אם לא יהיה, נצא, ונדע מה לעשות. "קיימת כמובן, האפשרות שחזבאללה ימשיך לפעול, אך אין כל דרך להשיג תוצאות ארוכות טווח ויציבות, בלי לקחת סיכונים במצבי מעבר ולפעול בנחישות כדי לצמצם סיכונים אלו. כאשר ניערך על קו הגבול - נקבע כללי חשיבה אחרים, ניקח סיכונים רבים יותר ותהיה לגיטימציה לתגובות שלנו כאשר ניערך על קו הגבול הבינלאומי".

אורי לוברני, שהיה מתאם פעולות הממשלה בלבנון, היה מוטרד מאוד מההחלטה לצאת מלבנון של בהסכם מדיני, וחרד מאוד לגורלם של אנשי צד"ל. ב־19 במרס הוציאה לשכתו, בהובלת אל"ם ראובן ארליך, מסמך שניתח כיצד ניתן לצאת מלבנון על-פי החלטת מועצת הביטחון 425 שהתקבלה בעקבות מבצע ליטני ב־1978, וקראה להשיב את השלטון הלבנוני לדרום לבנון. משמעות ההחלטה הייתה שעל צה"ל להיערך על הגבול הבין-לאומי בין ישראל ולבנון, שהגדרתו המדינית הייתה סוגיה מורכבת מאוד ושנויה במחלוקת. משמעות ההחלטה הייתה גם שלא ניתן יהיה להמשיך לקיים את צד"ל.

ב־22 במרס אימץ ברק את מסקנות המסמך שלפיהן היציאה מלבנון תהיה על-פי החלטת מועצת הביטחון 425, אך המתין לתוצאות הפגישה בין נשיא ארצות-הברית, ביל קלינטון, לבין נשיא סוריה, חאפז (נשמע: חאפז) אליאסד, ב־26 במרס שהתקיימה בז'נווה - פגישה שנכשלה.

החל משלב זה הותנע תהליך היציאה של צה"ל מלבנון. הפעילות כללה פינוי ציוד מלבנון, צעדים לחיזוק צד"ל, סימון הגבול כולל טיפול מיוחד בקביעת תוואי הגבול בהר דב ובחוות שבעא והקמת מוצבים על קו הגבול החדש.

במאי החלה הקריסה של צד"ל, הגדוד השיעי התפרק ובגדודים האחרים היו עריקות ונטישות של מוצבים. פיקוד הצפון המליץ על הקדמת היציאה מלבנון כדי להימנע מיציאה תחת אש, בעקבות הגברת הלחץ של החזבאללה על צד"ל. ברק דחה את ההמלצה כדי לאפשר את סימון הגבול בין ישראל ללבנון. בסוף מאי הואצה התפוררות צד"ל, וב־22 במאי החליט ברק לצאת מלבנון באופן מידי; השיקול המכריע היה מניעת אבדות בקרב חיילי צה"ל. ההחלטה התקבלה על-ידי ברק ומופז בנוכחות המזכיר הצבאי של ראש הממשלה, גדי איזנקוט, ולא פורסמה

פקודה כתובה.

לאחר התייעצות בין מופז ואשכנזי אושרה היציאה ב־23 במאי. חברי המטה הכללי ושרי הממשלה קיבלו את המידע על כך רק בשעה 21:00.

ב־16 ביוני הודיע מזכ"ל האו"ם למועצת הביטחון על מימוש החלטה 425 על-ידי ישראל - נסיגת צה"ל מלבנון לקו הגבול שנקבע על-ידי האו"ם.

לבנון לא מילאה את חלקה בהסכם - לא העבירה כוחות צבא לדרום לבנון, והחזבאללה השתלט על כל דרום לבנון. גם יוניפי"ל לא הגביר את כוחו, ולא הרחיב את פריסתו.

ברק העריך שהיציאה תהיה במסגרת הסכם עם סוריה ולבנון, אך הדבר לא צלח והוא המיר זאת בהחלטה בהסכם בחסות מועצת הביטחון - כדי שהיציאה לא תהיה חד-צדדית

לבנון המשיכה לטעון כי חוות שבעא הן שטח לבנוני, וכי ישראל לא מילאה את החלטה 425. החזבאללה הגדיר את האזור כאזור כבוש שהלחימה בו לגיטימית.

סיכום ומסקנות

ההחלטה על היציאה מלבנון, כולל קביעת המועד האחרון, התקבלה על-ידי ברק באופן עצמאי לפני הבחירות. ברק העדיף שהיציאה תהיה במסגרת הסכם עם סוריה ולבנון, אך הדבר לא צלח והוא המיר זאת בהחלטה בהסכם בחסות מועצת הביטחון - כדי שהיציאה לא תהיה חד-צדדית. ההחלטה בהסכם נתנה לגיטימציה בין-לאומית, לכך שאם ישראל תותקף היא תוכל להגיב ובעוצמה.

ברק סבר כבר ב־1985, במהלך הדיונים על ההיערכות מחדש לאורך האוּלִי (בהיותו ראש אמ"ן), כי אין היגיון מבחינות מבצעיות ומדינית בהישארות צה"ל בלבנון. עתה הוא חשש כי גורמים במערכת הביטחון ובממשלה יטרפו את היציאה מלבנון,

בנימוקים של קושי או אי יכולת להגן על יישובי הצפון, וכי הדבר יעודד פח"ע.

במשך כל תהליך קבלת ההחלטות התקיים מידור קיצוני, כולל של הגורמים המקצועיים שעסקו בתוכנית היציאה מלבנון - זאת בשל החשש מהדלפה לתקשורת. המידור גרם לליקויים בעבודת המטה, והקשה על קבלת החלטות טקטיות.

ההחלטות הקרדינליות התקבלו בארבע עיניים בין ראש הממשלה והרמטכ"ל, רא"ל מופז, שגילה לויאליות וממלכתיות והגן על החלטות הדרג המדיני בפני הדרג הצבאי. מופז שימש בפועל כדרג מיניסטרטריאלי (כשר הביטחון) ביחסים בין ראש הממשלה ובין צה"ל. נראה שבמטה הכללי הייתה תחושה של היעדר שר ביטחון, המייצג את שיקולי מערכת הביטחון בממשלה.

היציאה מלבנון, שהייתה אמורה להתבצע עד יולי 2000, בוצעה בפועל ב־22 במאי בשל קריסת צד"ל. היציאה החלה במפתיע, שכן עדיין לא הסתיימו ההכנות לקבלת החלטת מועצת הביטחון 425 שהייתה חשובה מאוד לברק. פיקוד הצפון, שלא תמך ביציאה מלבנון ללא הסכם עם סוריה ולבנון, היה זה שהאיץ את היציאה בגלל קריסת צד"ל, פיקוד הצפון סבר כי יש לצאת באופן מידי כדי לשמור על שלום חיילי צה"ל, למרות שלא ניתן מענה הולם לצד"ל.

בתקופה שבה יצא צה"ל מלבנון, שר מתח בין ברק לבין המטה הכללי. הסיבה העיקרית לכך הייתה שברק ייחס משקל רב לשיקול המדיני ארוך הטווח, של השגת לגיטימציה בין-לאומית ליציאה מלבנון, ואילו בראש מעייניו של הצבא עמדה ההגנה על יישובי הצפון. ברק היה מוכן לצאת מלבנון עד המטר האחרון, לוותר על הישגים טקטיים, בהם מוצבים שולטים חודרים, אפילו במחיר של פירוק מלא של צד"ל, ובלבד שהיציאה מלבנון תקבל לגיטימיות בין-לאומית. המהלך הזה היה מנוגד לעמדת אלוף פיקוד הצפון, שתמך בהמשך קיומו של צד"ל. המטה הכללי, פיקוד הצפון והמודיעין, האחראים על הצגת האיומים ועל המענה להם, הצביעו בעיקר על הסיכונים והדגישו פחות את הסיכויים. משקלו של המודיעין בהחלטה המדינית היה מזער, והוא שירת בפועל את הדרג האופרטיבי.

הרמטכ"ל לשעבר, שאול מופז. ההחלטות הקרדינליות התקבלו בארבע עיניים בין ראש הממשלה והרמטכ"ל, רא"ל מופז, שגילה לויאליות וממלכתיות והגן על החלטות הדרג המדיני בפני הדרג הצבאי

הערכת מודיעין משפרת את ההחלטות.

שאלות פתוחות

- האם הרמטכ"ל יכול בעקבות הערכת מצב של המטה הכללי, להמליץ בפני הדרג המדיני על פינוי שטחים שבהם מחזיק צה"ל?
- האם ראש הממשלה, שהוא גם שר ביטחון, הוא תנאי נחוץ או תנאי הכרחי לקבלת החלטות מדיניות-ביטחוניות קרדינליות ולביצוען?
- באיזה פורום ניתן לגבש מדיניות בנושאים ביטחוניים - המטה הכללי, המועצה לביטחון לאומי או פורום אחר - כאשר ההחלטות מתקבלות בממשלה ובקבינט המדיני ביטחוני?
- לסיכום, ספרו של עמוס גלבוע הוא תיאור מדויק של תהליכי החלטות בדרג המדיני ובדרג הצבאי, ושל עבודת המטה בדרג הצבאי. ראוי שהספר יילמד במכללה לביטחון לאומי, ובכל פורום אקדמי העוסק בנושא קבלת החלטות מדיניות-ביטחוניות וביחסי דרג צבאי-דרג מדיני.

ספרו של עמוס גלבוע הוא תיאור מדויק של תהליכי החלטות בדרג המדיני ובדרג הצבאי, ושל עבודת המטה בדרג הצבאי. ראוי שהספר יילמד בכל פורום אקדמי העוסק בנושא קבלת החלטות מדיניות-ביטחוניות

יותר? התשובה הנדושה היא שזהו תהליך הכרחי אך לא מספיק. החלטות קרדינליות הן לעתים תוצאה של תפיסת עולם, יוזמה ומנהיגות (למשל, הסכם השלום עם מצרים, היציאה מלבנון), ולא בהכרח תוצאה של הערכת מצב. ואולם, אין ספק שהערכת מצב המבוססת על

יש לציין, כי ביחידת הבקרה והאיפכא מסתברא של אמ"ן הצביעו בנוסף על הסיכויים של מהלך היציאה מלבנון גם ללא הסכם עם סוריה ולבנון, כולל האפשרות של חיזוק בוושר ההרתעה הצה"לי כתוצאה מהכרה בין-לאומית בהחלטה על היציאה מלבנון.

קיומו של צד"ל היה מותנה בסיוע כלכלי וצבאי של ישראל. משהתקבלה ההחלטה שהיציאה מלבנון תהיה על-פי החלטה 425 של מועצת הביטחון, היה ברור שצד"ל יתפרק. כ-8,000 אנשי צד"ל ומשפחותיהם ברחו לישראל, ופרשת אי קליטתם בישראל עוררה מחלוקת גדולה בציבור.

היציאה מלבנון על-פי החלטה 425 של מועצת הביטחון, ויצירת לגיטימציה בין-לאומית, חיזקו את ההרתעה של צה"ל. אם כי הרתעה כזאת היא זמנית וזקוקה לתזכורות - כמו זו שניתנה במלחמת לבנון השנייה.

מתעוררת השאלה - האם עבודת מטה סדורה ותהליך הערכת מצב מובנה, מבטיחים קבלת החלטות טובות